

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
Докторске академске студије

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

На V редовној седници одржаној 21. марта 2024. године Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду, одлуком број 1033/1, образовало је Комисију за оцену докторске дисертације **мр Марије Слободе Анђелковић** под насловом **Песник и песма у српској лирици од Бранка Радичевића до Војислава Илића** урађену под менторским руковођењем проф. емеритуса Душана Иванића.

2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. МЕНТОР

Име и презиме: Душан Иванић

Звање: професор емеритус

Ужа научна област: Српска књижевност

Датум избора у звање: 10. јун 2015.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Драгана Вукићевић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Српска књижевност

Датум избора у звање: 22. јун 2016.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Радослав Ераковић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Српска и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности

Датум избора у звање: 14. јун 2017.

Установа на којој је запослен: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Марија (Илија) Слобода Анђелковић
Датум и место рођења:	11. 08.1989, Суботица
Наслов мастер рада:	Иманентна поезика Бранка Радичевића
Датум одбране мастер рада:	30. 09. 2013.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Универзитет у Београду Филолошки факултет
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	Српска књижевност

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

ПЕСНИК И ПЕСМА У СРПСКОЈ ЛИРИЦИ ОД БРАНКА РАДИЧЕВИЋА ДО ВОЈИСЛАВА ИЛИЋА

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мср Марије Слободе Анђелковић има 259 страница и подељена је у неколико већих поглавља: I Увод (1–23); II Књижевноисторијски преглед (23–191), III Поетички преглед (191–231); након чега следе IV Додатак (231–233); V Закључна разматрања (233–239), VI Библиографија (239–257) и VII Биографија аутора (259).

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У **Уводу** дисертације „Песник и песма у српској лирици од Бранка Радичевића до Војислава Илића“ докторанткиња Марија Слобода Анђелковић одређује теоријско-методолошки оквир истраживања, даје преглед досадашњих истраживања, указује на обиљежја и утицај претходних еволутивних токова, на границе и проблемска питања обухваћеног периода. Истраживања заснива као књижевноисторијски преглед лирске поезије друге половине 19. века (у оквиру значајних лирских опуса) с темом пјесништва, односно пјесника и пјесме. У претежно хронолошком поретку аутора, успоставља историјско-поетичку реконструкцију, односно еволутивну слику уобличавања поменутог тематског комплекса.

У овом дијелу дисертације успоставља основне аспекте теме: пјесник према својој пјесми и према себи као пјеснику (и као егзистенцијалном ја), пјесник према другом пјеснику (и пјесми другог), уз закључак да се „релација између песника и песме у свету стварности епохе романтизма (у оквиру ње и у свету песме), показује <...> као комплексна и деликатна“ и у оквиру теме: неизбјежна. Сводећи сложене односе између пјесничког дјела, мотива пјесме у пјесми (пјесме о пјесми) и аутора, кандидаткиња је дисертацију израдила као књижевноисторијски преглед српске лирике друге половине 19. века – кроз тему песништва,

као поетику аутора, кроз лирску обраду теме песништва у појединачним опусима и као поетичку синтезу, са раслојеношћу идеје о песништву као стваралачкој преокупацији аутора. Укратко се осврнула на теоријско-методолошку подлогу својих истраживања, с прегледом досадашњих резултата у нашој науци о том питању и упућивањем на извјесне ставове у европским оквирима.

Описујући претходне еволутивне токове („обележја и утицај“), кандидаткиња је указала на знакове аутопоетичке пјесничке свијести у најстаријим раздобљима српске књижевности (средњи вијек до барокног доба) и у дубровачкој књижевности. Иако то нема непосредан додир с њеном темом, дјелимично је оправдано као врста типолошких уочавања или потврда иманентности ове теме самој пјесничкој (и књижевној) ријечи, укључујући и усмену народну поезију (лирику), несумњиво једну од најзначајнијих компонентни српске поезије уопште, гдје је чест мотив пјевача (пјесника) и пјесме.

Друго поглавље дисертације (**Књижевноисторијски преглед**) садржи три дијела, „1) Песма: егзистенцијална нужност, 2) Песма: одраз друштвеног стања и национално-активистички импулси и 3) Превага реалистичког у песничком чину и социјална оријентација.“ Условним класификацијама (повезивање хронолошких и типолошких чинилаца) обухваћено је 26 пјесничких опуса, односно поетичких и аутопоетичких пјесама у тим опусима и издвојена основна грађа за **Поетички преглед**, треће поглавље дисертације. Уз то је образложено изостављање граничних случајева из књижевноисторијског прегледа, било због тога што се не уклапају у хронолошки оквир дисертације, било због њихове поетичке анахроности. (Таква одлука несумњиво носи собом неминовне ризике, с обзиром да су неки аутори активни готово у цијелом раздобљу обухваћеном дисертацијом, иако су појавом првих збирки или годином рођења изван њега.)

Кандидаткиња своју периодизацију заснива, између осталог, на подстицајима Х. Р. Јауса и Ј. Мукаржовског, свдећи знакове јединства на сљедеће чиниоце: „ентузијастичко схватање песничког чина, митологизација песника, статус песничког ствараоца у друштву, природа надахнућа, извори и топоси певања, рад на песничком тексту, питања рецепције, судбина песништва“, док је „у одређеним периодима конкретно обележје имало <> доминантну улогу“, те је „под окриљем превладавајућег обележја“ издвојила три етапе и уврстила, уз одређене ограде, лирику „оних аутора чије дело осликава однос према песништву – на унутарњем или спољњем плану“.

Прелазећи на пјесничке опусе, кандидаткиња је у први круг уврстила оне у којима се пјевање почиње да „доживљава као егзистенцијална нужност – препознатљива је саживљеност аутора са песмом: певање постаје „ствар срца“, уз низ других, општих мјеста која ће препознати и у другим периодима. У анализи се креће између избора/примјера основног мотива (теме) дисертације и књижевноисторијских аспеката (као што су рецепција и утицај). У другој генерацији, обиљеженој спојем или «одразом друштвеног стања» и национално-активистичким импулсима, анализира дванаест аутора. Доминантно мјесто имају Змај и Л. Костић, и обимом опуса и бројем пјесама и разгранатошћу аутопоетичких мотива. У трећој генерацији, односно типу (ауто)поетике, «Превага реалистичког у песничком чину и социјална оријентација“, обухваћено је осам пјесника, од М. П. Шапчанина до, најмлађег, Косте Абрашевића, мада је завршни дио дат Војиславу Илићу, старијем од Абрашевића готово двије деценије. Нешто већи простор дат је М. Поповићу Шапчанину, који је вршњак Л. Костића и Мите Поповића, а објављује од 1860. Изгледа да кандидаткиња с правом наглашава да је у том (трећем) периоду лирско вредновано и посматрано „кроз призму тенденциозног певања, односно улоге коју је песма могла имати“ (155) кроз „сучељавање романтичарске и реалистичке поетике – у концепцији песничког чина и статуса песме у поетском свету“, закључујући (поводом поезије М. П. Шачанина и Владимира М. Јовановића) да „тематизација објективног света у свету песме приметно почиње да се одражава и на обликовање песничког субјекта и природу/улогу песме“. Међутим, извјесни пјесници (Милутин и Драгутин Илић) уз

елементе романтичарске (ентузијастичке) поетике пјесму стварају и на слици објективног свијета. Трећи круг пјесника је закључен Војиславом Илићем, истицањем пјесничког чина у његовом опусу као својеврсне одбране Љепоте, „позиција песничког субјекта, са очуваном вером у песму, али подигнутом на виши ступањ – веровањем у естетско дејство уетничког дела и уметност као стваралачки принцип“.

Поетички преглед, треће поглавље дисертације, обједињује уводне методолошко-теоријске основе и друго поглавље, које је подређено конкретним дјелима у дијахроној равни. На првом мјесту се расправља **Статус песника: однос експлицитне и имплицитне поетике**, уз закључак да тај однос „у делу конкретног аутора може и не мора бити у сагласју,, и да „веома често, аутопоетички искази истовремено припадају подручју експлицитне и подручју имплицитне поетике:назначајући природу песме – истовремено су песма“. Кандидаткиња је пошла од „првенчади“, од почетака објављивања или настајања пјесама и утицаја њихове рецепције на пјеснички рад (примјер Ј. Грчића Миленка). указујући на однос самих пјесника према првенцима и на однос потоње критике према почецима њиховог пјесничког рада. Сматра да се у раздобљу од Б. Радичевића до Војислава Илића испољава распон „од невештих стихова по узору на друге, преко љубавних и националних мотива до занесености природом самога певања“. указујући на однос пјесника према својим првенцима и на однос потоње критике према почецима пјесничких опуса.

Рубрика **Лирска концепција** обухвата „Посвете“, „Предговоре“ и „Постхумна издања“. «Посвета – као део текста који припада књизи – неретко садржи информацију о основној идеји књиге, личним афинитетима аутора или контексту објављивања. У лирским збиркама друге половине 19. века из посвета се сазнају подаци о мецен<ат>ству, односима савременика, поетици аутора.“ Такође и предговори, до те мјере да се може, сматра ауторка дисертације, говорити „о поетици предговора“: „Разнолико конципираним уводним текстовима, предговори за лирске збирке друге половине 19. века потврђују вишеслојну присутност песника (аутора) у своме делу: кроз однос према песничком чину, текућим поетичким питањима и поезији уопште.“ И посмртна издања свједоче „о брижљивом односу према песничкој речи“ и према заоставштини аутора.

Мало потпоглавље се тиче **извора песме**, тематике или подстицаја за њено настајање, у кругу мотива, гдје пјесма добија аутономну вриједност, у релацији пјесник – пјесма - драга (**драга**), или пјесник и средина, окружење, у сагласју, али и у издвајању лирског субјекта (**природа**), до успостављања прометејског или родољубивог статуса лирског ја у односу на свој народ (**народ**).

У одјељку **Лирска кореспонденција** ауторка дисертације издваја видове лирских посланица, настајалих између пјесника и пјесникиња, али такође и у односу пјесника према другим личностима или околностима друштвеног живота (локалитети, догађаји, осмртнице, годишњице), до пјесама-одзива, често као одговор у стиху на питања о пјесничком стваралаштву. Мањи одјељак је везан за **преписку**, с обзиром на однос пјесника и пјесме (пјесничког чина), стваралачког процеса (настајања пјесме, писмо као носилац раних или других редакција или реакција на текстове), те на аспекте **идентитета**, често из различитих разлога прикривеног (пјесме објављене под шифрама, псеудонима или анонимно).

Други дио **Поетичког прегледа** садржи **Статус песме: однос ентузијастичке поетике и поетике techne**. Релативизујући ова два аспекта у настајању пјесме (платонистички и аристотеловски), показује се да је у раздобљу које је обухваћено дисертацијом један круг пјесама везан за надахнуће/занос, али и за животне, конкретне, пригодне околности. Дио пјесама настаје «по налогу срца» («метафора надахнућа, али и стваралачког субјекта»), у различитим контекстима (примјер Змајевих, Костићевих и Јакшићевих пјесама), добивши у цијелој епоси романтизма «статус - хипоцентра». Појављује се и неколико мање учесталих мотива (**мотив пера: тајна песме**) – обраћањем пјесника перу (као метафори пјесништва) «песнички субјект поставља питања о стваралачком чину» и стилизацији надахнућа. Одређено

мјесто имају **лира и гусле**, које смјењују, национализују стари класични мотив (у пјесмама Ј. Ј. Змаја, Л. Костића, М. Бана, Мите Поповића, Љ. П. Ненадовића), сада често као топос родољубивог пјесништва. Мотив **виле** је везан за различите видове стваралачке дјелатности у некој врсти персонификације и метафоризације. Пјесници овог раздобља суочавали су се такође са **стваралачким заносом и – изостајањем надахнућа** у извјесним околностима, односно са питањима спознаје и разумијевања пјесничке силе. Отварајући тему **песник и форма**, ауторка стих романтичарске лирике веже за народну поезију (гдје постепено долази до искорака: јамб и стих Војислава Илића), док су пјеснички облици промјенљиви и прилагођени естетској функцији. Уобличујући теме **рад на песни (тексту)** и **уништавање песама** ауторка дисертације оправдано наглашава да популарно схватање о настанку пјесме из чистог надахнућа оспоравају други извори (преписка, друге редакције, рукописи), документовани у научним издањима (Радичевић, Костић, Змај, Јакшић), откривајући «песников брижљив и концентрисан рад на тексту». Коначно свједочанства о уништавању пјесама, не тако честа, показују махом незадовољство њиховим квалитетом.

Враћајући се на крају водећој теми дисертације, ауторка закључује да «позиција песника, у свету песме и свету стварности – <...> – у основи има идеју о стваралачком генију (демијургу), као јединки која располаже божанским/творитељским моћима, надахнућем из властитог живота или имагинативног спектра», «уједно и узвишену позицију, и грађанску отуђеност – такође у свету песме, и у свету стварности – уз својеврсну апологију самоће», те да се «у фигури романтичарског песника препознају <...> две античке концепције: и *poeta vates* и *poeta doctus*, при чему <> претеже уверење о првој, као пророчкој и повлашћеној позицији», док пјесничка дјела и друга свједочанства <...> поткрепљују облике учености и вештине у обликовању лирске творевине», откривајући заправо «симбиозу песника и песме».

Уз мали осврт на пјесника, пјесму и мелодију, потврђује се велик број музичких композиција, које пјесничке текстове одвајају (у јавној свијести) од њихових аутора. **Закључна разматрања** су изузетно језгровито сажимање основних истраживачких поставки, дилема и оквира.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Напомена: Кандидаткиња мср Марија Слобода Анђелковић објавила је преко 30 библиографских јединица, међу којима су радови у категоризованим, рецензираним часописима и тематским зборницима националног и међународног значаја, коауторства у уџбеницима и приручницима, приређивачки и лексикографски рад – од чега се овде наводе радови који су у ужој вези са темом доктората.

1. *Песма у песни Бранка Радичевића*, Бранково коло, Сремски Карловци, 2014.
2. *П(ј)есник и п(ј)есма – Српска п(ј)есма о п(ј)есми (од барока до реализма)*, (хрестоматија приређена у коауторству са Иванић Д., Војновић Ж., Журић Ј., Кљајић Н., Николић Ђорђевић Д. и Ђуковић М.): Друштво за српски језик и књижевност Србије и Завод за унапређивање образовања и васпитања, Београд, 2017.
3. *Лирика Јована Суботића и Вук Стефановић Караџић*, зборник радова са 44. Међународног научног састанка слависта у Вукове дане, Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2015, стр. 349-357.

4. *На размеђи двеју поетика: од романтизма ка реализму у српској поезији*, Савремена проучавања језика и књижевности: зборник радова са XI научног скупа младих филолога Србије, књ. 2, ФИЛУМ, Крагујевац, 2020, 191–199.
5. *Епоха из угла књижевне периодике: српски реализам*, тематски зборник радова са Међународне научне конференције „Наука и савремени универзитет 9 – Нови правци истраживања у друштвеним и хуманистичким наукама”, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2020, стр. 469–481.
6. *Јавор: лист за забаву и науку – 1862/63*, Савремена проучавања језика и књижевности: зборник радова са XII научног скупа младих филолога Србије, ФИЛУМ, Крагујевац, 2021, стр. 183–197.
7. *Павле Марковић Адамов: оснивач и уредник листа „Бранково коло”*, зборник радова са међународног научног симпозијума „Уметност и контекст 6: Заборављени уметници и уметничка дела”, Огранак САНУ у Нишу – УГ „Литера”, Ниш, 2021, стр. 89–104.
8. *Земунска познанства с Бранком Радичевићем из 1849. године: Јаков Игњатовић и Јован Ђорђевић*, Савремена проучавања језика и књижевности: зборник радова са XIII научног скупа младих филолога Србије, ФИЛУМ, Крагујевац, 2022, стр. 345–357.

Радови прихваћени за објављивање:

1. *„Како песна постаје”*: аутопоетичка свест у лирском опусу Јована Суботића, тематски зборник са Округлог стола: „Јован Суботић – у свом и нашем времену”, Матица српска – Нови Сад, 12. децембра 2017.
2. *Сан и – песма: о „Поноћном сунцу” Васка Попе*, тематски зборник са научног скупа „Поетски светови Васка Попе, Матица српска – Нови Сад, 18. новембар 2022.
3. *Кнез Михаило међу песницима свога доба*, тематски зборник са научног скупа „Обреновићи и књижевност”, одржаног у Крагујевцу, 29. маја 2023.

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У закључку извјештаја констатујемо да је кандидаткиња, Марија Слобода Анђелковић обрадила једну изузетно сложу и отворену тему („Песник и песма у српској лирици од Бранка Радичевића до Војислава Илића“). која је укључивала између осталих теоријско-методолошке, историјскопоетичке, књижевноисторијске аспекте, уз опусе двадесет и шест одабраних аутора епохе романтизма и реализма у српској књижевности. Слиједећи књижевноисторијске процесе, основно питање («песник и песма») је рашчланила у засебне истраживачке теме, извела историјско-поетичку реконструкцију, успоставила еволутивну слику уобличавања поменутог тематског комплекса и остварила један од темељних аналитичких увида у српско пјесништво друге половине 19. вијека.

VIII ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма *iThenticate*, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације „Песник и песма у српској лирици од Бранка Радичевића до Војислава Илић” аутора мср Марије Слободе Анђелковић констатовано је да утврђено подударње текста износи 9%.

Овај степен подударности последица је изабране теме којом је обухваћен велики скуп и познатих и најпознатијих српских песника и богате научне литературе о њиховој поезији, као и објављених истраживања саме докторанткиње, што је у складу са чланом 9. Правилника.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

IX ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације Марије Слободе Анђелковић „Песник и песма у српској лирици од Бранка Радичевића до Војислава Илић” констатује да је ова дисертација оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације мр Марије Слободе Анђелковић под насловом „Песник и песма у српској лирици од Бранка Радичевића до Војислава Илић”, коју је урадила под менторством проф. емеритуса Душана Иванића, и да је, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

Београд, 18. априла 2024.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

др Душан Иванић, професор емеритус

др Драгана Вукићевић, редовни професор

др Радослав Ераковић, редовни професор